

Kovida Shloka #5 - Raghuvamsham Sarga 2 - Shloka 25

Links to the lecture and the class notes

1. Link to YouTube lecture on this shloka by Smt. Vidhya - <https://www.youtube.com/watch?v=-qMQ5T9DeKY>
2. Link to the YouTube playlist for Smt. Vidhya Ramesh's classes on the shlokas present in Kovida - https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWf5ZhGT361XPs_ZVFu6docp_PVxfRbF
3. Link to the YouTube playlist for Smt. Vidhya Ramesh's classes on all shlokas in Sarga 2 - <https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWf5ZhGT362dCx4-a-wqb7f7B-Fj1SKU>
4. Link to the notes from Smt. Vidhya Ramesh's classes on all shlokas in Sarga 2 - <https://nivedita2015.wordpress.com/sanskrit-sessions/video-kalidasas-raghuvamsham-second-sarga-vidhya-ramesh/>

Class notes for this shloka

25. श्लोकः

मूलपाठः

इत्थं व्रतं धारयतः प्रजार्थं समं महिष्या महनीयकीर्तेः ।

सप्त व्यतीयुस्त्रिगुणानि तस्य दिनानि दीनोद्धरणोचितस्य ॥ २.२५ ॥

पदच्छेदः

इत्थम्, व्रतम्, धारयतः, प्रजार्थम्, समम्, महिष्या, महनीयकीर्तेः, सप्त, व्यतीयुः, त्रिगुणानि, तस्य, दिनानि, दीनोद्धरणोचितस्य

अन्वयार्थः

- इत्थम् = अनेन प्रकारेण
- प्रजार्थम् = संतानाय
- महिष्या समम् = अभिषिक्तपत्न्या सह | “कृताभिषेकामहिषी” इत्यमरः ।
- व्रतम् = नियमम्
- धारयतः = पालयतः
- महनीयकीर्तेः = उदारकीर्तेः
- दीनोद्धरणोचितस्य = असहायानां रक्षणे तत्परस्य
- तस्य = दिलीपराजस्य
- त्रिगुणानि सप्त दिनानि = एकविंशतिः दिनानि
- व्यतीयुः = व्यतीतानि

अन्वयः

इत्थं प्रजार्थं महिष्या समं व्रतं धारयतः महनीयकीर्तेः दीनोद्धरणोचितस्य तस्य सप्त त्रिगुणानि दिनानि व्यतीयुः

आकाङ्क्षा

- व्यतीयुः
 - कानि व्यतीयुः ? दिनानि
 - कति दिनानि ? सप्त त्रिगुणानि
 - कस्य दिनानि ? तस्य
 - कीदृशस्य तस्य ? धारयतः
 - किं धारयतः ? व्रतम्
 - कया सह धारयतः ? महिष्या समम्
 - किमर्थं धारयतः ? प्रजार्थम्
 - कथं धारयतः ? इत्थम्
 - पुनः कीदृशस्य तस्य ? महनीयकीर्तेः
 - पुनः कीदृशस्य तस्य ? दीनोद्धरणोचितस्य

तात्पर्यम्

एवं पूर्वोक्तप्रकारेण पत्न्या सह नन्दिनीसेवारूपं व्रतं कुर्वतः उदारकीर्तेः दीनानां साहाय्ये तत्परस्य दिलीपस्य एकविंशतिः दिवसाः व्यतीताः ।

पदविवरणम्

- महनीयकीर्तेः
 - महनीया = पूज्या
 - महनीयकीर्तेः = महनीया कीर्तिः यस्य सः, तस्य
- दीनोद्धरणोचितस्य
 - दीनाः = दैन्याः
 - उद्धरणम् = उत् + हृहृहरणे + ल्युट्
 - दीनोद्धरणम् = दीनानां दैन्यानाम् उद्धरणं विमोचनम्
 - दीनोद्धरणोचितस्य = दीनोद्धरणे उचितः परिचितः, तस्य
- समम् = सह साकं सार्द्धम् । “तेन सहेति तुल्ययोगे” इति सूत्रम् । अप्रधाने तृतीया ।

- धारयतः = धृ“धृञ्धारणे” + णिच् + शत् । तस्य
- महनीयकीर्तेः = महनीया कीर्तिः यस्य सः महानीयकीर्तिः, तस्य दीनोद्धरणोचितस्य तस्य सप्त त्रिगुणानि दिनानि व्यतीयुः
- त्रिगुणानि= त्रयः गुणाः आवृत्तयः येषां तानि, त्रिगुणानि। त्रिरावृत्तानि ।
- व्यतीयुः = वि + अति + इ “इण् गतौ”, प.प., लिट्., प्र.पु., ब.व. । लटि - एति, इतः, यन्ति । लिटि - इयाय, ईयतुः, ईयुः ।

छन्दः

- वृत्तम् - उपजातिः । इन्द्रवज्रा उपेन्द्रवज्रा च इति वृत्तद्वयमपि त्रिष्टुब्भेदान्तर्भूतम् । विस्तरेण ज्ञातुं प्रथमश्लोकं वा अत्र वा <https://niveditawordpress.com/chandas-2/#upajaatih> पश्यतु ।

Word-Meaning

- इत्थम् = In this manner,
 - त्रिगुणानि सप्त दिनानि = three (त्रि) times (गुण) seven (सप्त), i.e., twenty-one days (दिन)
 - तस्य = of him
 - व्रतं धारयतः = of Dileepa, one who was adhering (धारयत्) to the vow (व्रतम्)
 - प्रजार्थम् = for the sake (अर्थ) of getting progeny
 - महिष्या समम् = along_with (समम्) his wife (महिषी)
 - महनीयकीर्तेः = of him whose fame (कीर्ति) was adorable (महनीय)
 - दीनोद्धरणोचितस्य = of him who usually (उचित)e., who was accustomed in uplifting (उद्धरण) the distressed people (दीन)
 - व्यतीयुः = passed by